

DUŠAN MACHOVEC

K FILOZOFICKÉ INTERPRETACI PLATÓNOVY TEORIE VZNIKU SVĚTA V DIALOGU TIMAIOS (48 E AŽ 58 C)

Základním tématem našeho pojednání je Platónův tzv. nový výklad světa v dialogu Timaios (48 E nn.), v němž mezi ideje a svět jednotlivin je kladen ještě jeden, a to tzv. třetí rod jsoucího. Význam a povaha tohoto třetího rodu (triton allo genos; Tim. 48 E) jsou Platónem vyjadřovány zejména slovy hypodoché, tithéné, ale také slovy ekmageion, chóra, métér, (hé) trofos, hedra, topos a řadou slovních spojení.¹

Začneme několika vysvětlivkami, jak je potřeba chápat uvedené pojmy „hypodoché“ a „tithéné“ (v místech Tim. 49 A, 51 A, 52 D), a to už proto, že se při výkladu Platónovy filozofie s těmito pojmy, důležitými pro pochopení „třetího rodu“ jsoucího, jen málokdy setkáváme, ačkoli ve fiktivní Timaiově řeči stejnojmenného dialogu je výslovně upozorněno, že dosavadní výklady o dvou druhích jsoucího je třeba doplnit výkladem o třetím rodě jsoucího. A platí-li i dnes, že teorie vzniku světa nepatří pouze do oblasti přírodovědy, nýbrž i do oblasti filozofie a světového názoru, pak tím spíše není vhodné na Platónovy výklady vzniku světa pohlížet tak, jako by šlo o nepodstatné a zanedbatelné kosmogonické vize a metafory bez významu pro objasnění jeho ontologických názorů.²

¹ Významnou filozofickou interpretaci „hypodoché“ a celého tzv. třetího rodu podal už téměř před 80 lety NICOLAI HARTMANN v kapitole „Nichtsein und Sein im Problem der Materie“ svého rozsáhlého spisu *Platos Logik des Seins*, Gießen 1909, str. 423—447.

² Také se stává, že někteří autoři pod pojmem „Platónova ontologie“ rozumějí jen jeho úzce spekulativní ontologii. Např. ve slovníku OLOFA GIGONA a LAILY ZIMMERMANNOVÉ „Platon. Lexikon der Namen und Begriffe“, Artemis Verlag, Zürich und München 1975, nejenže pojmy „hypodoché“ a „tithéné“ nejsou uvedeny, ale chybí zde o nich jakákoli zmínka. Pouze v heslu „Materie“ je uveden odkaz na Tim. 48 E až 52 D, 47 E až 48 A, 56 C (str. 195) a uvnitř tohoto hesla je zmínka o Platónově pojetí prostoru, což souvisí s výkladem „hypodoché“ a „tithéné“, ale poukázáno na to není. Také v rozměrné knize WALTERA HIRSCHÉ „Platons Weg zum Mythos“, Berlin—New York 1971, která má závěrečnou kapitolu „Kosmos. Die Geschichte des Allwesens“, str. 363—385, a která přímo uvádí, kde máme hledat Platónův mýtus o vzniku světa s přesnou lokalizací Timaios 27 C až 92 C (str. 391) není o námi zkoumaných pojmech ani zmínka. HIRSCHŮV rozbor totiž překvapivě končí u p. 39 D Platónova textu (str. 389).

Bez hypodoché (jako „přijímatelky“, resp. „pojímatelky“) a bez tithéné (jako „vyživovatelky“)³ není však podle námi zkoumaného textu dostatečně vysvětlitelný a pochopitelný proces vzniku časoprostorového světa, protože pouhé ideje (jako základní „eidos“, resp. „genos“ všeho jsoucího) na to nestačí.

Pojmy „hypodoché“ a „tithéné“ označují sice tentýž rod jsoucná, avšak ve dvojmírném vztahu. Hypodoché je vůči idejím čímsi „vše přijímajícím“,⁴ zatímco pojem „tithéné“ vystihuje vztah tohoto rodu jsoucná k časoprostorovému světu. Pojem „météř“ (matka) pro tento rod, Platónem zde rovněž používaný, sice netrpí vztahovou jednostranností předchozích označení, avšak jeví se — aspoň na první pohled — jako příliš alegorický a málo filozofický. Je tedy možné, že právě Platónova charakteristika „pojímatelky“ a „vyživovatelky“ jako „matky“ (météř; Tim. 50 D, 51 A) připadá některým Platónovým vykladačům pouze jako naivní antropomorfismus či biomorfismus, takže podezření z „naivnosti“ se u nich zpětně přenáší i na celý Platónův výklad o „třetím rodě“ jsoucího (a pojem „tithéné“ zde toto podezření jen stupňuje). Při pozornějším studiu se však ukazuje, že „hypodoché“ a „tithéné“ jsou filozoficky neobyčejně významné pojmy,⁵ takže spíše se ukáže potřebné prozkoumat otázku, zda každý „antropomorfismus“, např. právě tento, je nutně teoretickou chybou, nebo zda snad to, co slovně je zřejmým antropomorfismem, neodkrývá určitou významnou pravdu či myšlenku sui generis (tj. není pouze analogií a metaforou). Ostatně nebylo by vhodné nazvat něco „antropomorfismem“ a od skutečného problému utéci, i když jistě platí, že antropomorfní obrazy není možné pokládat za filozoficky zcela zdařilé a vyzrálé způsoby výpovědi o jsoucnu, jak si ještě ukážeme.

Nebudeme však raději předbíhat a začneme tím, že se pokusíme zjistit, co vlastně Platón míní zmíněnými pojmy „hypodoché“ a „tithéné“, bez nichž výklad o vesmíru a vzniku základních látek v něm je nutně neúplný a filozoficky zůstává nevysvětlen, i když je o tom napsána celá rozsáhlá kniha.⁶ A protože dobře porozumět myšlence v našem případě nutně znamená umět též věc dobře přeložit a vyložit, bude dobré, když nevynecháme ani otázku českého překladu těchto pojmů v dialogu Timaios u FRANTIŠKA NOVOTNÉHO, kde slovo „hypodoché“ je přelo-

³ „Tithéné“ (odvozeno od slovesa tithenai) běžně znamená „kojnou“, zde ovšem nikoli ve smyslu doslovném, nýbrž obrazném jako takový rod jsoucího, který všemu světu jeví poskytuje základ tělesnosti. Je to synonymum se substantivem „hé trofos“ (živitelka), jak ukazuje místo Tim. 88 D (trofon kai tithénén), kde „kai“ je jasné explikativní, tj. ve významu „čili“.

⁴ Řec. pandeches (Tim. 51 A). „Pandeches“ i „hypodoché“ jsou odvozeny od slovesa „dechesthai“, tj. přijímat. Základní kritiku „vše přijímajícího“ (to pandeches) vyjádřil už Aristotelés ve spisu O vzniku a zániku II 1, 329 a 14–15.

⁵ O tom svědčí mimo jiné i Aristotelova polemika s Platónovým názorem na vznik světa, v níž přímo tyto pojmy jsou uvedeny. Podstaty sporu se týká poznámka INGEMARA DÜRINGA v jeho knize „Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens“, Heidelberg 1966, pozn. 334 na str. 233.

⁶ Tak např. GREGORY VLASTOS ve své dosti známé a citované knize Plato's Universe, Univ. of Washington Press 1975, na celých 130 stránkách textu a poznámek nemá o „hypodoché“ a „tithéné“ ani zmínku.

ženo jako „schrána“ (Tim. 49 A, 51 A; č. př. Praha 1919, str. 63, 67) a „tithéné“ jako „chůva“ (Tim. 49 A, 52 D; č. př. str. 63; 70).

Překlad prvního slova je zřejmě ovlivněn Platónovým výkladem, že hypodoché i tithéné jsou jakýmsi „prostorem“ (řec. „chóra“, Tim. 52 D; č. př. str. 70), jenže zde se nejedná o nějaký newtonovský prostor jako prázdnu nádobu, nýbrž o „chóra“ ve smyslu jakési půdy, v níž probíhá vznikání světa (či přesněji: vznikání prostorových předpokladů světa).⁷

Druhé slovo (tithéné), běžně překládané jako „kojná“,⁸ přeložil Novotný příliš opatrně jako „chůva“ (č. př. str. 63, 70), což podle mého názoru také posouvá význam překládaného pojmu do nevhodných poloh. Jak víme, „tithéné“ vskutku souvisí se slovesem „tithenai“ (tj. kojiti), avšak zde tímto slovem Platón rozumí univerzální živitelku, základní živnou půdu ve smyslu „toho, co může nabývat tvarů“ (řec. ekmageion, Tim. 50 C) a poté je předávat. Slovo „ekmageion“ přeložil Novotný jako „tvárná hmota“ (č. př. str. 66), ale užití slova „hmota“, a to ani v uvedeném spojení, není in situ. Platónův „třetí rod“ není totiž žádnou látkou či hmotou. Má sice určitou obdobnou vlastnost jako pozdější Aristotelova „hé próté hylé“ (tj. pralátka, prvotní látka-hmota), avšak pomocí pojmu „látka“ Platónův „třetí rod“ jsoucího nevysvětlíme, i když k takovému počínání dost svádí Aristotelův výklad.⁹ „Třetí rod“ jsoucího je podle Platóna takové hypotetické a obtížně vysvětlitelné jsoucno, z něhož prý teprve stykem s formujícím principem, tj. idejemi kvantitativních a kvalitativních daností, vznikají základní látky, sám však není látkou. Platónův „třetí rod“ jsoucího a Aristotelova „prvotní látka“ mají tedy společné pouze to, že jim nic nepředchází, ale jinak nic.¹⁰ To je dáno skutečností, že Platón ve výkladu světa (vesmíru, řec. to pán) došel k hypotéze a myšlence vzniku časoprostorového jsoucna, kdežto Aristotelés vůbec takto otázku nekladl.

Hypodoché (jakožto „pandeches“) je podle Platóna jakýmsi základním prostorovým prostředím,¹¹ které samo o sobě je naprosto neurčité, ne-

⁷ NICOLAI HARTMANN překládá „hé geneeseós hypodoché“ jako „das Aufnehmen-
de des Werdens“ (c.d., str. 425), což je i filologicky vhodné, jak naznačeno už
v pozn. č. 4. INGEMAR DÜRING překládá „hypodoché“ jako „der Ort zur
Aufnahme“ a „chóra“ jako „das Feld“ (c.d., str. 233).

⁸ Aristotelés kritizoval Platónovy výklady o „tithéné“ hned po kritice „to pande-
ches“ (O vzniku a zániku II 1, 329 a 23–24). V MRÁZOVĚ úpravě KRÍŽOVA
překládu tohoto spisu (ve sborníku „Aristotelés, Člověk a příroda“, Praha 1984,
str. 103) je to přeloženo jako „kojná“ (s uvozovkami). To je vhodné, protože lepší
slovo asi nemáme. Také v němčině se to překládá „(die) Amme“. Srv. ANDREAS
GRAESER, Die Philosophie der Antike 2. Sophistik und Sokratik, Plato und
Aristoteles, München 1983, „Ammé“ S. 147, „Ammé des Werdens“ S. 148.

⁹ Aristotelés v otázce prvotního podkladu prvků (O vzniku a zániku II 1, 329 a 16)
neměl v úmyslu zastávat názor svého učitele, takže i tam, kde o „tithéné“ píše,
Platónův názor nevysvětluje, ale odmítá. Pokud by „tithéné“ měl připustit, tak
jenom ve smyslu „hé próté hylé“ tedy podle svých představ, avšak rozhodně od-
mítá názor, že by tou „kojnou“ čili (!) „první látkou“ mohly být pouhé plochy
(tamtéž, II 1, 329 a 23–24).

¹⁰ I. DÜRING v polemice s prací J. B. SKEMPA ani nedoporučuje srovnávat „hylé“
a „hypodoché“ (c.d., str. 234).

¹¹ Aristotelés to pojal jako „prvotní podklad“ (hypokeimenon proteron, O vzniku
a zániku II 1, 329 a 16), protože jeho snahou bylo nalézt „z čeho“ (ex hū), např.
i ve Fyzikách zkoumá, z jakého podkladu jsoucí vzniká (ex hypokeimenū tinos;

tvorované, nekonkrétní, avšak na němž (v němž) dochází k základnímu rozlišení prostorové určitosti, prostorové tvarovanosti, která je podle Platóna nutným předpokladem a konstitutivní složkou tělesné („somatické“) tvarovanosti čtyř živlů (Platónem užitě slovo „gené“ zde znamená živly, a to i v tom smyslu, že jsou zrozené).¹²

Pro Platóna byla otázka vznikání časoprostorového světa dlouho jen otázkou dvojího druhu jsoucího, vzorového a podle toho vzniklého, utvořeného. Také v dialogu Timaios zprvu založil svůj výklad o vesmíru a jeho vzniku jen na rozlišení dvou druhů jsoucího (dvo eidé; Tim. 48 E), kdy ten první, paradigmatický, je objasněn jako neměnitelný a chápaný rozumem, ten druhý pak jako „napodobený“, tj. podle vzoru udělaný, jako měnitelný a viditelný. Protože se však tyto „dva druhy“ jsoucího ukázaly jako neúplné a nepostačující vysvětlení, doplnil Platón svůj nový výklad o vyprávění o vesmíru uvedenou novinkou „třetího druhu“, který je něčím, v čem ke vznikání dochází (hypodoché), jakýmsi podkladem, který je schopen tvarování (ekmageion), který je polem či půdou všeho vznikání (chóra), čili „tím, v čem vznikání probíhá“ (to en hói gignetai; Tim. 50 C—D).

Vzorový druh, což je soubor všeho, co lze chápat jako ideje jakožto čirá neměnná, nemateriální a rozumem postžitelná „jsoucná“, je pak v následujícím textu (Tim. 50 D) přirovnáván k otci, zatímco přijímající druh (čili „to, v čem vznikání probíhá“, řec. to en hói gignetai; Tim. 50 C-D) je přirovnán k matce, poslední pak druh jsoucího („to, co vzniká“, řec. to gignomenon; Tim. 50 C) je přirovnán k dítěti-potomku, do-slova „zrozcenci“ (řec. ekgonos).

Z toho, že první dva rody jsoucího se sice na vznikání podílejí, ale samy vznik nemají, vyplývá, že pouze u třetího druhu (podle našeho pořadí) je možné mluvit o „vzniku“. Toto omezení však platí s určitou výhradou. Podle Platóna totiž už základní trojúhelníkové plošky a jejich spojeniny jsou vzniklé, přičemž vznik těchto trojúhelníkových a dalších plošek předchází vzniku látek-živlů už v samotné „přijímatelce“. Původní stav „hypodoché“ je ovšem naprostá neurčitost, avšak působením idejí dochází k její vnitřní konkretizaci a diferencovanosti. Proto „tithéné“ (což je proměněná „hypodoché“) už může ze sebe poskytnout časoprostorovému světu svou základní jednoduchou tvarovanost. V tomto smyslu (ale ne jinak!) Platón mohl napsat, že tithéné „vodnatí“, „ohniví“ a přijímá další tvary, tj. tvary země a vzduchu (Tim. 52 D; č. př. str. 70) a že se sama dokonce na jejich vznikání podílí nakláněním, otrásáním

Arist. Fyz. I 7, 190 b 2), zatímco Platón chápal otázku vzniku tzv. prvků jako otázku prostředí, v němž (en hói) dochází ke vznikání prvních a pak i složitějších tvarů.

¹² Řec. tettara gené, Tim. 53 A a jinde.

¹³ Výkladem Platónovy teorie geometrických předpokladů prostorovosti, která s problematikou „hypodoché“ a „tithéné“ úzce souvisí, není možné podrobněji se zabývat v této krátké studii. Jde o výklad textu dialogu Timaios 53 C až 57 D (v českém překladu FR. NOVOTNĚHO je to text od poslední řádky na str. 71 až k poslednímu odstavci na str. 79). Pokládám však za nutné alespoň upozornit, že ve výkladu o trojúhelnících je v č.př. na str. 73 (ř. 13 zdola) omylem napsáno „rovnostranný“ místo „rovnoramenný“ a na str. 75 (ř. 6 shora) je při popisu třetího tělíska, jehož povrch tvoří rovnoramenné trojúhelníky, omylem napsáno „dvanáct“ místo „dvacet“ (v orig. eikosi; Tim. 55 P).

a roztrásáním (Tim. 52 E — 53 A), takže každý ze čtyř živlů (tessara gené, Tim. 53 A) zaujal jiné místo ještě dříve, než z nich uspořádáním vznikl vesmír (Tim. 53 A; č. př. str. 71).¹⁴

Takto se podle Platóna rodička a vyživovatelka zrození „mění“ ve čtyři živly, ale to neznamená, že by s nimi byla totožná. Rozlišení základních tvarů (ohně, vzduchu, vody a zeminy) je už pochopitelně vyloženo jako různost kvalitativní i kvantitativní určenosti, která znamená odstranění předchozího stavu, který byl ještě „bez rozumného řádu a míry“ (alogós kai ametrós; Tim. 53 A—B).¹⁵

Platónovo celkové pojetí vzniku časoprostorového světa a poměru ideálního světa k materiálnímu lze vyjádřit asi takto: Svět idejí jako neměnné jsoucno (přístupné našemu rozumu jakožto věčné naší složce) není totožný se světem (kosmos) čili vesmírem (to pán), který není věčný, nýbrž vzniklý a přístupný našim smyslům jakožto rovněž vzniklé složce našeho poznání. Vzniklý svět je viditelný a hmatatelný, protože je tělesný (Tim. 28 B). Je „úplný“ — a proto nutně jediný („jednorozený“ Tim. 31 B), ale nutně je vnitřně dvojitý, totiž skládající se z ohně (jinak by nebyl viditelný) a ze zeminy (jinak by nebyl hmatný). Oheň a země jsou propojeny vzduchem a vodou (Tim. 32 B). Je tedy pouze jeden hmotný svět,¹⁶ byť ze čtyř prvků-živlů (gené), má dokonalý tvar čili je konečnou koulí, vůči níž však nic není „vně“, nic vnějšího (Tim. 33 C), je sám soběstačný, máje vše v sobě (Tim. 33 C-D). Jeho „stavitel“ mu podle Platónova vyprávění přídělil otáčivý stejnoměrný pohyb na témž místě kolem vlastní osy (Tim. 34 A) a vložil do něho duši (jinak by svět nebyl schopen přijímat rozum), ale právě skrze tuto duši (v níž rozumné může sídlit) je tedy i rozumné svým způsobem „ve světě“ (analogicky jako rozumné je v člověku díky přítomnosti rozumného v lidské duši).

Od Platónova učení o předpokladech časoprostorového světa (tj. o idejích a „živitelce“) jsme tedy postoupili ke stručnému výkladu základních kvantitativních a kvalitativních určeností vzniklých tělesných částic a několika jiných otázek vlastností vesmíru.¹⁷ Bude teď potřebné vrátit se k Platónově charakteristice idejí, rodičky-živitelky a vzniklého světa jako „otce, matce a dítěti“, kterou jsme označili jako antropomorfismus, avšak blíže jsme to již nespécifikovali.

¹⁴ O vlivu Platónova dialogu Timaios, zejména o uplatnění Platónových výkladů o pěti možných sférických tělesech (útvarech), jak se projevilo v raném KEPLEROVĚ spisu „Kosmografické mystérium“ pojednává podrobným a pozoruhodným způsobem ZDENĚK HORSKÝ v knize „Kepler v Praze“, Praha 1980. Zde na str. 87 je stejná tisková chyba jako u NOVOTNĚHO: Třetím tělesem, vzniklým z rovnostranných trojúhelníků, nemůže být dvanáctistěn, nýbrž dvacetistěn (chyba je pouze v poznámce, v textu je to dobře).

¹⁵ Konstruování základních hmotných částic z geometrických útvarů bylo Platónovou odpovědí na atomistickou teorii nevzniklých nerozřezatelných částic. Více o tom pší ve studii „Atomistická filozofie starověkého Recka, její zrod, ohlasy a kritika“ (In: Čtení o antice 1978—1979, Praha 1979, str. 83—89).

¹⁶ Platónovi byla atomistická myšlenka neomezeného množství světů v neomezeném prostoru naprosto nepřijatelná (srv. Tim. 55 C—D; č. př. str. 75).

¹⁷ Některými dalšími otázkami Platónova výkladu kvantitativního, zejména číselného základu časoprostorového světa se zabývám ve studii „K problematice čísel jako idejí a idejí jako čísel“ v Listech filologických 110 (1987), str. 71—75.

Je zjevné, že celý námi probíraný Platónův výklad vznikání světa v dialogu *Timaios* je filozofickým mýtem,¹⁸ kde pochopitelně obtížnost námětu nutí používat také obrazných pojmů a podobenství, i když i zde Platón formuluje obsah svých pojmů velmi „věcným“ způsobem, dokonce i takovým, který je na velmi vysoké filozoficko-interpretaci úrovni.¹⁹ Vedle toho pak vypadá charakteristika tří rodů jsoucna jak „otce, matky a dítěte-potomka“ jako zbytečný antropomorfismus. Nicméně jde o zvláštní antropomorfismus, kterému nelze upřít vysokou míru dialektického myšlení a vyjadřování, a to už v tom smyslu, že kterékoli slovo z této trojice implikuje nutně obě zbývající, a to nikoli v pouhé rovině slov, nýbrž jejich obsahů. V tomto ohledu pak i Platónovy nejzdařilejší filozofické pojmy-formulace (*Tim.* 50 C-D) jsou coby schopnosti vyjadřit vzájemnou vztáženost rozhodně chudší než ty „alegorické“ a „antropomorfní“. Navíc musíme vědět, že Platónovo uplatnění obrazu o otci a matce vůči dítěti-potomku na samo jsoucno je nesené Platónovým pojetím lidské bytosti jako především celistvé (hen, monas), pouze druhotně rozdílné, dvojité, rozdvojené (dyas),²⁰ která však právě díky té dvojitosti je schopna proměn, změny a reprodukce.²¹ Dialog *Timaios* vyjadřuje Platónovo přesvědčení, že člověk sám je „obrazem“ jsoucna, a to i v tom smyslu, že je nositelem základních určení jsoucna a jeho trvání, kdy propojení protikladů vede ke vzniku nové skutečnosti. Každý dílčí případ takového dějství je „obrazem“ vznikání časoprostorového vesmíru.²²

Znamená to snad, že se vedle antropomorfismů zjevně mylných a jednostranných, tj. těch, v nichž převažuje nedialektický pohled, může vyskytnout také antropomorfismus jiného ražení, totiž takový, který — přes svoji naivitu — v určité historické době nebyl na překážku poznání, nýbrž naopak svými obraznými prostředky umožňoval pochopit určitá základní sdělení o dialektické povaze jsoucna, a to svým způsobem dokonce plněji, než už tehdejší i pozdější historicky sice pokročilejší myšlení ve formě filozofických, případně teologických pojmů, které však zpravidla rozvinuly a pak v sobě držely výsledky svého partikulárního, umělého, a tedy nedialektického, případně pseudodialektického myšlení? Zřejmě ano. V odborné literatuře, zejména marxisticky orientované, na to bylo už nejednou a přesvědčivě poukázáno. A tuto skutečnost pochopíme tím lépe, pokud se nebudeme bát přiznat, že i člověk, kladoucí se

¹⁸ V předehře (prooimiu) svých výkladů *Timaios* slibuje pouze „výklad podobný pravdě“ (ton eikona mython, *Tim.* 29 D; č.př. str. 34).

¹⁹ Jde o formulace: 1. to hotien atomolúmenon fytai to gignomeno, 2. to en hoi gignetai, 3. to gignomenon (*Tim.* 50 C—D).

²⁰ Dvojílost je podle Platóna vnitřní vlastností základní celistvosti a jednosti lidské přirozenosti.

²¹ Moderní kosmogonické teorie to říkají asi takto: Pokud bychom předpokládali absolutně homogenní vesmírnou masu, tj. jakékoli homogenní „cokoli“, pak teprve porušením homogenity vzniká předpoklad pro vnitřní protikladovost, která je nutnou podmínkou vývoje vesmíru. Platón to řekl slovy: „V stejnotvárnosti nikdy není snahy po pohybu“ (*Tim.* 57 E; č.př. str. 79).

²² U člověka jako vědomě jednající bytosti je „napodobování“ povahy a dějství všehomíra nejen jeho přirozeností, ale i úkolem a povinností (srv. *Tim.* 88 C; č.př. str. 133). Stoický požadavek souhlasného života s přírodou navazuje na Platónovy názory, stejně tak i stoické učení o povinnostech.

až příliš často jen do postavení protipólu přírody, naopak sám především patří do celku světa, a že do něho patří mimo jiné už i tím, že na sobě nese — přes všechnu svou rozvíjející se výjimečnost — základní vzniklé danosti totality vesmíru, a to svým původem, ustrojením i posláním.²³

ZUR PHILOSOPHISCHEN INTERPRETATION DER PLATONISCHEN THEORIE DER WELTENTSTEHUNG IM DIALOG TIMAIOS (48 E BIS 58 C)

Im Dialog Timaios ergänzte Platon seine bisherigen Erläuterungen von zwei Gattungen des Seienden, d.h. von den Ideen und von der zeiträumigen Welt der Einzelwesen, durch die Darlegung von der sog. dritten Gattung (Tim. 48 E), die dort als „chóra“ im Sinn „Feld des Werdens“ erklärt ist. Hinsichtlich der Ideen ist diese Gattung etwas Aufnehmendes (hypodoché, pandeches), hinsichtlich der zeiträumigen Welt stellt sie etwas Übergebendes und Ernährendes (tithénē, hē trofos) dar. Platon fragt nicht „woraus“ (ex hū) die Welt entstand, sondern „worin“ (en hōi) es zur Entstehung der konstitutiven Bestandteile kommt, aus denen dann alles Körperliche entsteht. In Platons Bestreben, das Körperliche aus den Flächengebilden zu konstruieren, kann man mit Recht einen Irrtum sehen, nichtsdestoweniger ist es gut, nicht zu übersehen, daß diese Platonische Erörterung einen wichtigen, in der Geschichte ersten Versuch, das Problem der Entstehung der elementaren Teilchen unserer zeiträumigen Welt zu lösen, darstellt. Platon vergleicht in Timaios die Ideen mit dem Vater, die Hypodoché-Tithene mit der Mutter und die gewordene Welt mit dem Sprößling, worin man leicht einen bloßen Anthropomorphismus, resp. Biomorphismus sehen könnte. Diese Darlegung der „drei Gattungen“ verdient unsere Aufmerksamkeit mindestens in zweierlei Hinsicht: 1. Sie betont den Zusammenhang von allen diesen Gattungen und in gewissem Sinn auch die allgemeine Bedingtheit, 2. Ihr „Athropomorphismus“ gilt dort auch umgekehrt: die Eigenschaften des Menschen werden nicht nur der Welt und dem Sein, sondern auch die Eigenschaften der Welt und des Seins dem Menschen zugeschrieben. Man soll auch bei diesem Timaios-Texte nicht vergessen, was schon NICOLAI HARTMANN erwies, daß Platons Philosophie nicht nur Theorie des Seienden war, obzwar sie schon seit Aristoteles' Zeiten vor allem in diesem „dinglichen“ Sinn erläutert wurde, sondern gleichfalls auch rastlose Bestrebung nach Aufsuchen des Begriffsverfahrens und der anderen Denkmethode, durch welche die Erkenntnis der Welt möglich und wahrscheinlicher wäre.

²³ Námí zkoumaný Platónův výklad o „hypodoché“, „tithéné“, „chóra“ a „métér“ je nepochybně významným výkladem vzniku, tedy nikoli pouhé přeměny konkrétního časoprostorového světa. Nebylo by dobré přehlédnout, že řada významných křesťanských filozofujících teologů navázala na tyto Platónovy výklady, a to až už přímo, nebo přes novoplatónské prostředí, a že tyto teologové v Platónových myšlenkách viděli první podobu teorie „stvořenosti“ světa a vhodné potvrzení tohoto teologického dogmatu. Např. Augustinovy výklady o stvořenosti světa jsou bez návaznosti na Platónovo pojetí „trojího rodu“ jsoucna těžko myslitelné. Avšak tady právě je potřeba vidět základní rozdíl teologického učení o stvořenosti světa a Platónova filozofického pokusu o vysvětlení vzniku základních konstitutivních prvků reálného časoprostorového světa. Skutečný smysl Platónových výkladů nespočíval totiž v nějakém ontologickém tvrzení, nýbrž v metodologické aplikabilitě užívaných pojmových prostředků, kdy výsledné dílo až už přímo, či jako předmět kritiky se může stát podnětem pro nové tvůrčí myšlení a hlubší poznávání světa.

